

« բանը բերանոյ ըո հալէ զվէմս, տաշէ
« զապառաժս, կակղացուցանէ զքարացեալ
« սիրտս և հալէ զերկաթս. և զայլս՝ սոյն-
« պէս են շնորհալիք, հիացուցիչք և յա-
« նասելիք »:

« Վասն որոյ ցանկալ անձն մեր բոլոր
« տեսանել զքեզ, Տէր, լսել զձայն ըո
« քաղցրանուագ, հոգեւոր և արդիւնա-
« բար և տեսանել զառաքելատիպ և զհրա-
« շագեղ պատկեր ըո՝ որք են յիշեցեալ
« յերգս Երզոցն ի Սոգոմոնէ »:

« Այսպիսեօք մեծաւ տենչմամբ և յոյժ

« յոյժ խոնարհութեամբ և ծայրագոյն սի-
« բով, ի հեռատանէ իրր մերձ առ մերձ՝
« զաստուածաշոջափ և աստուածագործ
« աջս ըո առաջի անկեալ մեծափառ հայ-
« բութեանդ՝ համբուրեմք »... (Նոստատա-
զունեղ ծառայք ձեր Բառիկ և Թակսենտ
եռափափաք տնելմամբ երկրպագող տերու-
թեանդ բորոքով սրտիս. գրեցաւ գիրս բոռոյ
Փրկիյն 1731 Օգոստ. 5):

Հ. ՄԻՆԱՍ Վ. ՆՈՒՐԻԻԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՆ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԼՈՆՏՈՆԻ ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆՈՒՄ

(Շաբ. տես Բզմ. 1923. էջ 66)

Աւետարանիս առաջին տասնեօթն թեր-
թերն բովանդակեն յաջորդաբար հետեւեալ
գունագեղ, թարմ և դեռ պայծառ լի-
ջեան մեծադիր պատկերներն:

1. Թաղումն Տեսան. Երկու դիակիրք,
կանգնեալ մի ի սնարից և մի յանոտից,
կրեն վերամբարձ ի վերայ ձեռաց զպա-
տանեպատ մարմինն Յիսուսի, դիմաւո-
րեալ կրկնաբազկեայ խաչի և տոռնապը-
տոյտ զարդանկար երկու լուցեալ մոմովք:
Սուրբ Աստուածածին և միւս Մարիամ
կացեալ գոն յաջ և յահակ՝ թախիծ ի
դէմս՝ ընդ հովանեաւ երկու ձեռնամած
հրեշտակաց:

2. Խաղաղարդ, Մուտն յերուսաղէմ:
Գրիստոս նստեալ միակողմանի ի վերայ

իշոյ. աշակիրտքն ընթանան հետիոտս և
« ծիրքն ոտտովք ձթթենեօք և տղայքն
ոտտովք արմաւենեօք » ընդառաջեն:

3. Ղազարոս Թարսարիւն, Ղազարոս և
լեալ ի գերեզմանէն գոյ կանգուն դագա-
դին մէջ. « Գրիստոս » շրջապատեալ աշա-
կերտօք՝ խաչակնքէ:

4. Քառասնօրեայ ընծայումն ի Տաճարն:
Սովորական ընտանի պատկեր:

5. Աւետումն Սուրբ Աստուածածնի. Էւ
այլն, և այլն:

6. Մեռնող Տեսան. կապոյտ աստղալից
երկինք. հրեշտակք երգեն զՓառք ի բար-
ձունս. շողակաթ աստղն արեւելից փայլէ
ի մուրն անբանից՝ ուր է Մանուկն, և
առնթիւն՝ մայրն Մարիամ. մօզք յա-
րեւելից գոն յոտին կանգնեալ. Յովսէփ
աղօթէ մեկուսի. դեռահասակ հովիւ մի՝
ընդ գառին՝ ակնկառոյց նայէ խոնարհա-
բար:

7. Մկրտութիւն Տեսան. Սովորական
պատկեր:

8. Պայծառակերպութիւն ի թաւոր: Քրիստոս կանգուն էրկու սուրբեր (անտարաւ կոյս՝ ներկայացնելով Ենովք և Եղիաս), նոյնպէս կանգուն, յաջ և յահակ: Ի խոնար կոյս՝ երեք անձինք ի ծունգս անկալ հային ի վեր:

9. Ոսկորայ: Պետրոս նստեալ ի վերայ անփառունակ նստարանի՝ ի վերնատան, երկու կախեալ ոտքերն հոլանի, և աջ բազուկն՝ նոյնպէս հոլանի ամբարձեալ ի վեր: Մնացորդ միւս մետասան աշակերտքն զոն ի ծունգս անկեալ ի մի կողմ: Քրիստոս՝ սպածեալ ղինջակաւ և ի վերայ ծնգաց՝ լուանայ զոտս Պետրոսի:

10. Խաչելութիւն: Խաչն՝ որոյ վերայ Քրիստոս խաչուած է՝ կրկնաբազկեայ է (double Cross) և որոյ մեծագունին վերայ զոն յաղօթի երկու հրեշտակներ, և արեգակն և լուսին երկուստեք խաչին բազկաց մէջ՝ որպէս խորհրդանշան: Մարիամ և Յովսէփ զոն ի հսկման:

11. Յարութիւն Տեսն: Քրիստոս նստեալ յամբի՝ ունելով ընդ աջմէ զերիս կանայս իւղաբերս: Ի խոնար կոյս՝ չորս պահապանք, զգէնս ձգեալ ի մի կողմ և համախմբեալ ի մի՝ սասանին զահի հրեալ:

12. Համբարձումն: Երկուստասան Աշակերտքն կանգնեալ վեց ի մի և վեց ի միւս կողմ Սրբուհոյն Աստուածածնի, հիացամար նայեն ի վեր առ Քրիստոս Քերովքէիւք ամբարձեալ յերկինս:

13. Հոգեգարտութիւն: Երկուստասան Ուռքեալքն բազմեալ ի վերնատան՝ Հոգին Սուրբ իջանէ ի կերպ աղանդոյ:

14. «Եւ Որդին ընդ ամբս երկնից և կեալ»: Երկրորդ զալուստ՝ փառօք հանդերձ: Քրիստոս բազմեալ յամպս ի միջի զարդապաճոյճ պարսպատեալ շրջանակի: Ի յետուստ՝ լուսազարդեալ նշան խաչին և շրջապատեալ չորեքին հրեշտակօք՝ փող ի բերան: Ի ստորն՝ առ պատկերին աշակողմն՝ սուրբ մի ի ծունգս անկեալ աղօթէ:

15. Վերջին Դատաստան: Աւետարանիս մէջ ամենագեղեցիկ պատկերն և ամենէն

խորհրդաւորն՝ բաժանուած է յերկուս մասունս: Վերին խորանն ցուցանէ զՔրիստոս բազմեալ յԱթոռ փառաց յերկինս՝ ընդ Սրբուհոյն Մարիամու յաջակողման, և Սրբոյն Յովհաննու ի ձախակողման: Քրիստոսի ոտքերն հանգչին ի վերայ զոյն՝ զգոյն զարդարուն բարձի, որոյ շուրջն՝ ընկողմանեալ ի գետին՝ զերդ լուրջ և զգօն պահապանաց՝ պերճարուեստօրէն նկարուած են չորեքին Աւետարանաց խորհրդանշանքն, մարդ, ափեծ, արծիւ և ցուլ: Բայց ինչ որ կարի հետաքրքրական է՝ ստորին խորանի նիւթն՝ է պատկերելով նկարչին մտազարդափարական ինքնայատուկ մէկ ստեղծումն, արտայայտեալ գողարիկ իմն ճարտարութեամբ, շատ հազուադէպ իւր տեսակին մէջ եթէ ոչ եզակի: Միջայլէ Հրեշտակապետ, խաղաղադէմ և անվրդով՝ գոյ կանգնեալ յաջակողման: Միւս դերակատարքն են կենդանակերպ և կնգակաւոր երեք սատանայք, ի ձախակողման, մեծ, միջակ և փոքր հասակաւ: Կեդրոնն զրաւէ մեծ կշիռը մի՝ կախեալ ի ստորին կողմանէ քառակուսի շրջանակէն, որ բովանդակէ վերին խորանի նկարն: Թողեալ Միջայլէ որ նկարուած է զունագեղ՝ նիւթոյն մնացորդ մասն զծագրուած է սոսկ զըջաւ և մեղանաւ: Արդարոց և մեղաւորաց ոգիքն զոն ի կշիռ: Կշռոց աջակողման թաթն՝ կրելով յաղթապանծ Արդարոց ոսկեհամուկ՝ բայց սակաւաթիւ ոգիներն՝ խոնարհի ի վայր իւր բարոյական ծանրութեամբ, մինչդեռ ձախակողման թաթն՝ թէպէտև լիազեղուն մեղաւորաց աղջամղջային ոգիներով՝ բարձրանայ ի վեր իւր անբարոյական թեթևութեամբ: Մեծ և միջակ երկու սատանայքն, ի ձախակողման, կանգնեալ ուղղաձիգ՝ յետոց ոտից վերայ՝ և միմեանց կազդուերելով, զուն գործեն կասեցուցանել իւրեանց կողմի կշռոց թաթի վերնթացքն: Մի ի սոցանէ՝ կրէ ուռուցեալ պայտուակ մի ի քամակ, անտարաւ կոյս պարունակելով դեռ անկշռեալ ոգիներ, զորս ղիզել ցանկայ թաթին մէջ, մինչդեռ միւսն՝ հրաշէկ կարթիւ, սեւեռեալ

ի ծայր լծոյն կշռոցն, ջանայ ի վայր քարշել զայն համահաւասարութիւնն առ իւր կողմն շահելոյ նպատակաւ, և անհեթեթ իմն խորամանգութեամբ՝ իրեանց փոքրիկ արբանեկէին յղելով առ աջակողմն, վերջինն իւր թիկնամէջն զետեղելով ի ներքոյ արդարաց ոգիներ կրող թաթին՝ խափանել ջանայ ևս առաւել խոնարհելն՝ ի ծանրութենէ, Բայց, յայտնապէս, այս բոլոր վաստակն արդէն ի զուր է, որովհետեւ Հրեշտակապետն կրելով ի ձեռին նիզակ մի նրբակազմ՝ հորիզոնաբար միջ զայն ընդ մէջ կշռոց ձախակողմեան թաթին կուտակեալ ոգիներին, և յայնկոյս թափանցելով ընդ երկկամունն երկու սատանայիցն՝ վերջ տայ մաքառմանն ի յաղթութիւն արդարոց և ի պարտութիւն մեղաւորաց:

16. Որդին Միածին, Քրիստոսի պատկերն, ի ներքոյ պատկերին գրեալ է (նստրագիր) հետեւեալ աղօթք, որոյ բառից կրճատմունք մեք լիօրէն գրեմք աստանօր. «Աստուածորդի մարիամու յորժամ զայն «ցես փառաւք հաւր քո ընդ ամպս երկնից «յոյժ ահաբերու. նիւթ երկրական հրով «քո կիզու. ըստ քանին սուրբ առաքելոյ, «ես ոչ զինեալ եմ կան ոսկոյ ի յականէ «կամ յարձաթոյ. այլ եմ շարեալ խոիւ «խոտոյ փայտ և եղէգ լուցքի հրոյ. ա. «ղաշանաւք սրբո մաւր քո և յովհաննու «քանիդ ձայնոյ զիս մեարոպին ծաղկողս «գրոյ արժան առնես»... (վերջին մի կամ երկու բառերն անհետացեալ են ի պատճառս նորոգութեան բթաչափ մի մասին թղթոյն):

17. Մութք Աստուածածին: Սրբունչին նկարուած է նուռն մի ի ձեռին: ի ներքոյ պատկերին գոյ հետեւեալ աղօթք. «Աստուածածին մայր Քրիստոսի. սերեալ «ես դու յազգէն ղեւի և յուղայեանն «յեսսէի յորդոյ յովբէզ մեծ իշխանի. «Յորժամ որդիդ յերկնից յայտնի ըստ «հոգնուազ մեծին դաւթի. թէ աստուած «մեր զայ հաւաստի հուր և մրբիկ զնոս «վաւ ջրջի: Զի Դանիէլ բաղաձայնի «մարգարէին հոգնուազի. կառաց նորա

«գետք հրո հոսի. անիւք նորա փայլատա. «կի: Մեծ Գարբիէլ ներդաշնակի. կա. «հառցն մարդկան յերկէ յառնի որ ի «քառգոյսէ յաւանդի. հողմ և ի ջուր հող «և ի հրի: Արքայն դատող յաթոռ նստի «յաջ և յահեակ զուարթ կանգնի առ «աթոռին դատաւորի. աղաղակն փառք «յամենի: ի յայնմ ահնդ մեծ ատենի «աստուածածին մայր յիսուսի, բարե. «իսակեա խաչապաշտի ման»... (մնացորդ մի կամ երկու բառերն ոչ ևս են, ի պատճառս նորոգութեան թղթոյն):

Թերթ 18. Գունագեղ պատկերազարդ խորան ի ճակատ. սիրամարգ մի յաջակողմեան. ի կեղրոն խորանին՝ մանրանք. կար Հօրն Աստուծոյ կրելով ի գոգ զՈրդին Միածին և ի գոգ վերջնոյն զՀոգին Սուրբ աղանակելաւ: ի ներքոյ խորանին՝ բաժանեալ յերկուս սիւնակա և շրջանակեալ տոռնաշաղկեալ կամարօք, զարմիր և կանաչ թոյրով, ընտրագոյն տառերով՝ գրուած է առաջին մասն թղթոյն Եւսեբիոսի առ Կարպիանոս — «Ամփի աղէքսանդրացոյ բազում աշխատութեամբ և ճշգրտիւ փոյթ ի մէջ առեալ.....», որոյ ի ստորե գտանի նաեւ նկարագրութիւն զարդապատկերին: «Առաջին խորանն համակ ծիրանին սիւնն և ի մէջ խորանին ընդ ղեղով նկարեալ՝ որ սուրբ երրորդութիւն է»:

Թերթ 19. Մնացորդ մասն թղթոյն Եւսեբիոսի և, ի ճակատ անդր, զարդապաճոյճ խորան պատկերելով զմանրանք. կարսն Եւսեբիոսի և Կարպիանոսի, որոյ ներքոյ գոյ նկարագրութիւնն. «Երկրորդ խորանն լազարոսով և կանաչով է զարդարեալ. նշանակէ զմիջին և զվերջին քահանայապետութիւնն. և եթէ կամիս զիտեղ՝ զխրատոցն կարդայ»:

Թերթ 20 մինչև թերթ 27 պարունակեն ութն լի—իշեան զարդապատկերներ խորհրդաւոր խորանօք զարդարեալ, և բովանդակելով «Ամպկի Կանոնք», ամփոփեալ ճարտարահիւս զունագեղ սիւների մէջ, որոց բուն նկարագրութիւնն ընդօրինակեմք աստանօր:

Թիւրք 20. « Եւ է առաջին խորանն կամարը Կ. որ նշանակէ թէ տեղեակը էին սուրբ երրորդութեանն և ուսեակը ի սրբապաշտութեանցն և են ի սուս ծառը արմաւենիք և հաւը սիրամարգ. զայլն ի իրատն կարդա որ իմանաս »:

Թիւրք 21. « Եւ է խորանն չորրորդ զղորատն ազամա նշանակէ. որ ի վերայ չորից սեանց կայ, որ է կապոյտ և սեաւ, և սեղանն ի մէջ կամարացն բոցավառ, և խաչ նուազ գունակ երևի »:

Թիւրք 22. « Եւ խորանս. և. նշանակէ զտապանն նոյի. կարմիրն յուրվ զի առ նոյիւ երևեցաւ արևուն Գրիստոսի որ միշտ պատարագի յեկեղեցիս ըրիստոնէից և աստ շուշանն և նշենիք՝ որք ունին բազում խորհուրդս »:

Թիւրք 23. « Եւ խորանս. Կ. նշանակէ զխորանն արրահամու և աստ է ծառն սաբեկա որ կախեցաւ խոյն փոխանակ իսահակի որ նշանակէ զտէրն Գրիստոս ի խաչին պատարագեալ »:

Թիւրք 24. « Իսկ, Է. և Ը. խորանքս են մովսեսնան, և են սիւնքն խարխառոտք և գոյնն կապոյտ և կարմիրն նուազ. և են ի խորանի աստ հաւը աղաւնիք կարմրակտուցը. որք նշանակեն զբաշար և զայլ պունին՝ կան »:

Թիւրք 25. « Իսկ, Ը. խորանն որ է աստ կաքաւքն և աստ սեղան կա ի վերայ խորանին և աղաւնիք ոմանք յետս ի խորանն հային և ոմանք ուղիղ հային և. Ի. եղջիր որ աստ են մովսէս և ահարոն »:

Թիւրք 26. « Եւ. Թ. խորանս որ է տաճարն սողմոնի սեան և կապոյտն նուազեալ և կարմիրն առաւ(ել)եալ. հաւը խորանիս աղաղաղքն են յաւրինակ մարգարէիցն և սեղանն որ ի վերայ խորանիս՝ մէջն թափուր, և ծառը նոնենիք կեղեւիւ ծածկեալ. են և աստ ծառը արմաւենիք, ստորուստ ի վեր տերեւն »:

Թիւրք 27. « Եւ. Ժ. խորանն նոր եկեղեցոյ է աւրինակ, պայծառացեալ կարմրաւ և են հաւը ձկնըաղը և ոմանք ի սոցանէ յաքաղս հային. են և մրտմունք կարմրակտուցը, և ոմանք պարզեալ առ միմեանս զվզերն, և ոմանք յետս են ոլորեալ և խաչ ի վերայ խորանիս ի թվին հայոց հազար յիսուն եւթ՝ ընդ նմին գործ է անկիւնն ես մեսրոպին մեղաց ներհուն. գրեցի զայս զիրս ճարտարխաւսուն: Երրորդութիւնն միարուն որ է նա յոյս ամենեցուն զգայիանէն և զծնողս նորուն առնէ արժան աշոյ դասուն: Ամէն »:

Ուրիշ լի-իջեան նկարներն են.

Թիւրք 29. Մատթէոս, նստեալ զրէ:
Թիւրք 105. Մարկոս, և այլն, և այլն:
Թիւրք 156. Ղուկաս, և այլն, և այլն:
Թիւրք 240. Յովհաննէս կանգնեալ իւր անձաւին մէջ ճառէ առ Պրօքորոս, որ նստեալ զրէ:

Ս. ՏԵՐ Մ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

(Շարայարիւի)

ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՁԵՌԱԳԻՐՔ

Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ ՎԱՆՔԻՆ

(Շար. տես Բազմ. էջ 69)

Բ.

ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԻՒՍԱՑԻՈՑ

ՅԱՂԱԳՍ ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴՈՑ

Չկայ Հայ բժշկական Ձեռագիր մը, որ իր մէջը չունենայ « ՅԱՂԱԳՍ ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴՈՑ » վերնագրով մաս մը, և հետո՛ւ ալ՝ « Գրիգորի Նիսեայ Եպիսկոպոսի ուսացեալ » բառերը կամ խօսքը. և այդ բոլորը՝ անկասկած՝ առնուած են այն օրիւնակէն՝ զոր 716 թուականին Կ. Պոլսոյ մէջ թարգմանած է ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՍԻՒՆԵՍԻ մեծանուն եպիսկոպոսը:

Ուայց Նիսաացիի այս գործը միշտ համոտ վիճակի մը մէջ է որ հիւրընկալած

1. Այս « պունին » բառն մեզ անծանօթ է: [Անտաթախոյ ընթերցի պոսեի կամ(այք) ԻՐ. Խոյ.]

2. 1057 + 551 = 1608 յամի Տեառն,